MAANDBLAD No. 3 OOGSTMAAND 1936

DE WOLFSANGEL

STRIJDBLAD VOOR NEDERLANDSCH VOLKSBEWUSTZIJN

ONDER LEIDING VAN Mr. H. REYDON, OUDEGRACHT 194, UTRECHT

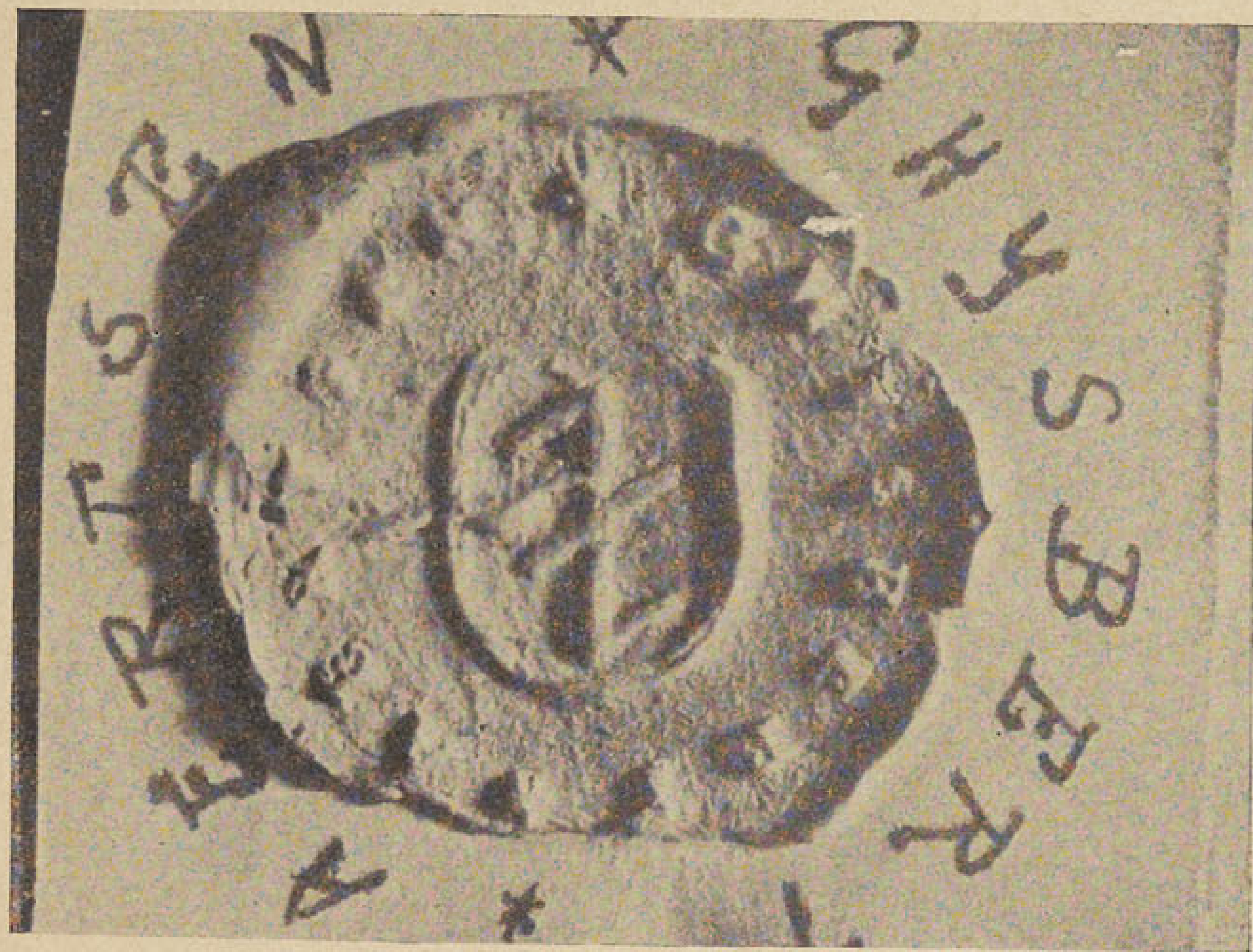
UITGAVE - NENASU - POSTBUS 74 - OUDEGRACHT 194 - UTRECHT
ABONNEMENTEN F 1.50 PER JAAR (F 0.75 PER HALF JAAR) LOSSE NUMMERS 15 CENT
GIRO 207915 t.n.v. VOLK EN VADERLAND - ADVERTENTIETARIEVEN OP AANVRAAG

OOGSTMAAND

DE WOLFSANGEL

Andermaal werd een wolfsangel gevonden in een wapen. Ditmaal is het in een oud zegel, eigendom van baron van Lynden van Horstwaerde, vermoedelijk uit de 16e eeuw, gezien de vorm van het schild en de latijnsche letters.
Het is het zegel van Gysbert Aertsen, afkomstig uit het archief van het oude kasteel Hemmen. Opmerkelijk is in dit zegel, dat de wolfsangel eigenlijk andersom staat. Dit komt in wapens meer voor. In het wapenruitje, dat wij in het vorige nummer afbeeldden, staat de wolfsangel daarentegen goed.
Wat is hiervan de reden?
Hoewel het niet met zekerheid is te zeggen, valt het toch wel te vermoeden.

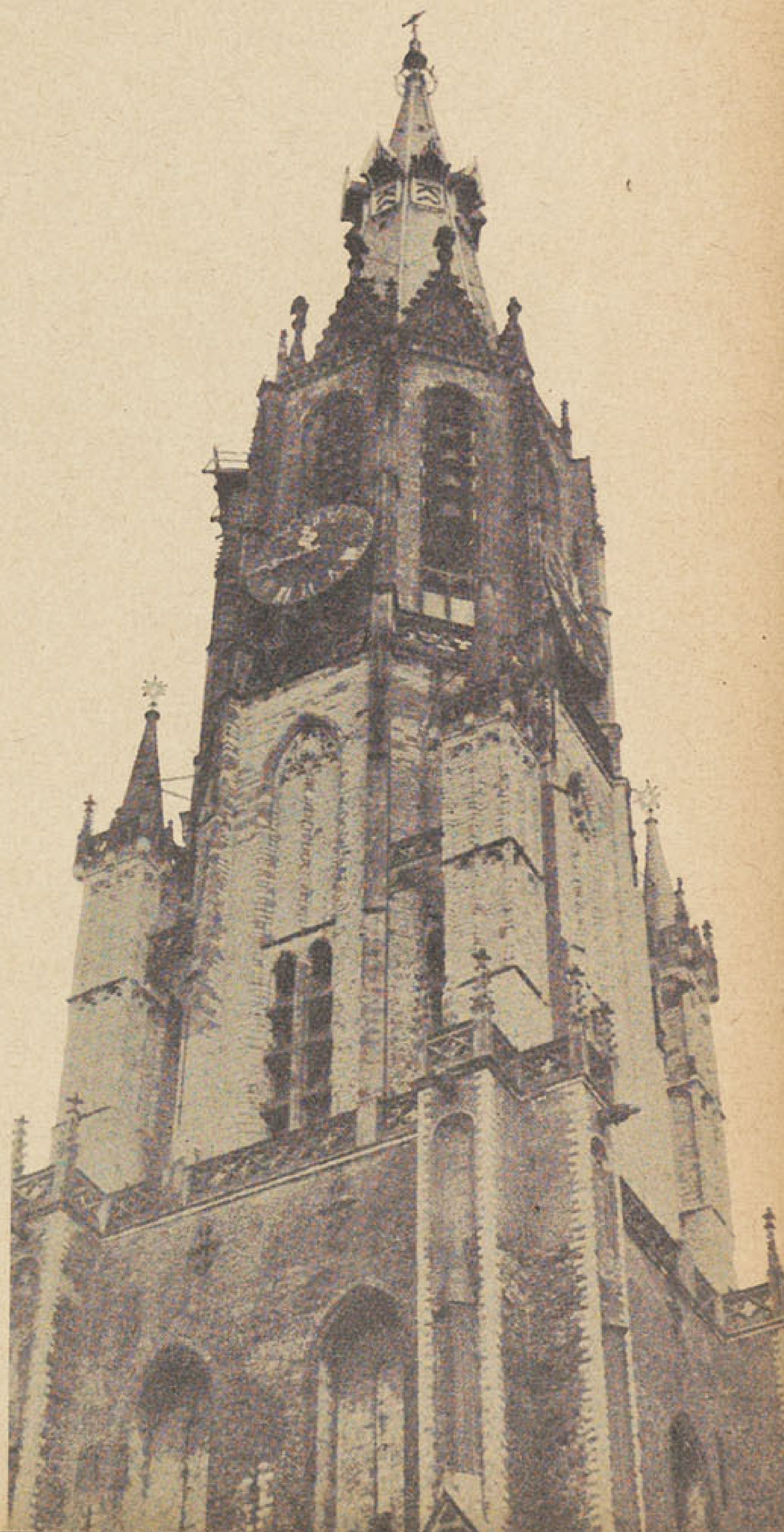
In de heraldiek gebruikt men „links" en „rechts" net andersom als gewoon. Spreekt men van „rechts", dan bedoelt men de zijde, die voor den beschouwer links is, maar voor den drager van het wapenschild rechts. Men moet zich indenken, dat men het schild draagt, dus er achter staat met het gezicht naar den toeschouwer. De reden hiervan is, dat het schild als verdedigingsmiddel aan den linkerarm werd gedragen. Men kan dit op oude ruiterzegels nog zien. Wordt het schild aldus aan den linkerarm gedragen, dan is wat men heraldisch de rechterkant noemt naar voren gericht, wanneer de drager zich voorwaarts beweegt.
Wordt nu op het schild b.v. een leeuw aangebracht, dan

Vervolg op blz. 2

TORENS

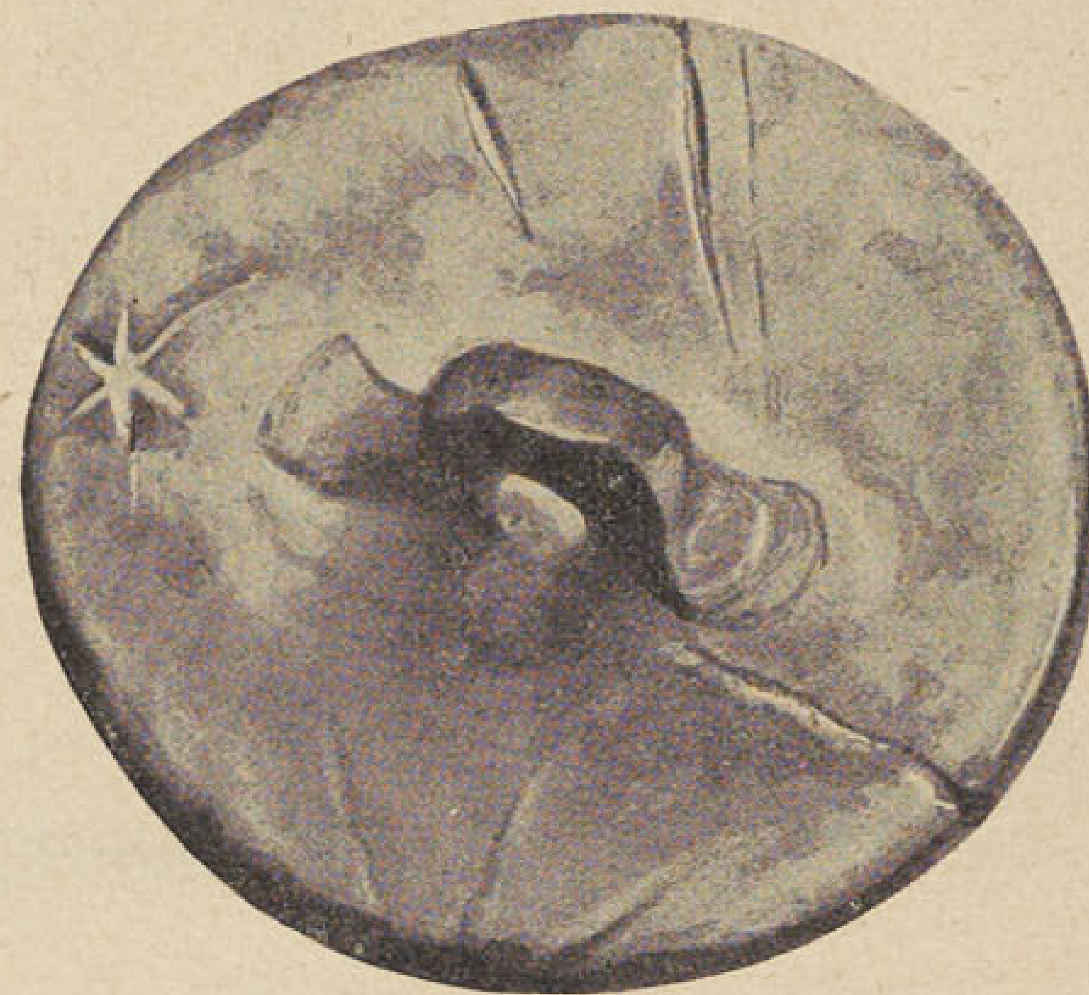
Zoo niets ons overbleef
dan 't helder getuigen,
recht uit het landschap omhoog,
recht uit wat steden bewoog
— viel Dietschland in duigen
dat niets ons overbleef,
maar hield gij nog stand,
torens van 't vaderland —
wij zouden den herbouw beginnen,
wij zouden den hemel herwinnen
recht uit den bodem omhoog,
recht uit wat Dietschland bewoog,
standvastig in heel ons beminnen.
Zoo niets ons overbleef
dan 't helder getuigen,
torens zoo hoog van gestalt,
zon-scherp als hardblauw bazalt —
wij zouden rondom zijn en werken
als d'onzen rondom onder zerken,
torens, die roept om ons hart,
't volk is in uw geest gehard
— wij blijven rondom u — wij, sterken.

GEORGE KETTMANN Jr.

wordt deze geplaatst met de kop naar de heraldische rechterzijde van het schild, zoodat hij bij het dragen van het schild zich op natuurlijke wijze voorwaarts lijkt te bewegen. Bracht men den leeuw andersom aan, dan leek hij achteruit te loopen en te vluchten voor den vijand.
Nu voelde men in den wolfsangel blijkbaar een voor- en achterzijde. Die voorzijde lag voor den beschouwer rechts, zoodat de bovenste weerhaak naar rechts wees. Waarom? Waarschijnlijk omdat zoo de schijnbare beweging van de zon is. Men vindt overal in het oude Germaansche recht aanwijzingen, dat een of ander recht of verplichting in de richting „met de zon mee", „met der zonnen loop" omging over de buren of geërfden in de marke. Men vindt diezelfde richting, van links naar rechts, terug in het hakenkruis in zijn gebruikelijken stand (ofschoon ook een „terugloopend" hakenkruis bestaat, dat door zijn naam trouwens reeds de andere richting als de normale aanduidt).
Ditzelfde voelde men nu blijkbaar ook bij den wolfsangel. Dit bracht echter mee, dat in een wapenschild de wolfsangel aan de heraldische regel moest voldoen en met zijn „gezicht", om het zoo maar eens uit te drukken, naar de heraldische rechterkant van het schild moest staan. Hij werd dus omgekeerd. Waar hij als merk werd gebruikt, gold de heraldische eisch niet en bleef hij in zijn gewonen stand.
In het zegel van Gysbert Aertsen staat de wolfsangel omgewend. Blijkbaar omdat dit zegel uit een tijd is, toen de aan de militaire techniek ontleende heraldische regel nog goed begrepen werd. In het wapen van Jan Hartgering daarentegen staat hij normaal. De verklaring ligt voor de hand als men bedenkt, dat dit wapen blijkens zijn vorm vermoedelijk 18e eeuwsch is. De heraldische regel werd toen niet meer begrepen of de zin voor de „voorkant" van den wolfsangel was verloren gegaan — mogelijk allebei! Men nam het boerenmerk de wolfsangel en zette het in een schild — klaar was het wapen.

Het zegel vertoont nog een bijzonderheid. De voornaam en achternaam in het randschrift zijn gescheiden door een 6-puntige ster. Dit is de hagal-rune, een zeer veel gebruikt heil-teeken, afgeleid van het 6-spakige zonnerad[1]). Het gebruik van een 6-puntig sterretje als afscheiding in randschriften van munten en zegels is zeer algemeen. Merkwaardig is echter, dat ook op de achterkant een hagal-rune voorkomt, die blijkbaar niet door den stempelsnijder is aangebracht, maar door den bezitter ruwweg er in is gekrast met een scherp voorwerp.
Het zegel van Gysbert Aertsen is dus wel bijzonder belangwekkend.

1) Zie het geillustreerde artikel over het zonnerad in de Augustus-aflevering van het maandblad Nieuw Nederland, uitgave van de N.E.N.A.S.U. Overdrukken van dit artikel zijn verkrijgbaar tegen den prijs van 10 cent voor lezers van De Wolfsangel.

Natuurmythe en Kinderrijm

Een dezer dagen, in oude paperassen en aanteekeningen neuzende, werd ik getroffen door een merkwaardig staaltje van Germaansche overlevering. 't Is een bewijs temeer, hoe oer-sterk, hoe levenskrachtig onze Germaansche geest zich niet slechts heeft weten te handhaven, maar nog onverzwakt in ons Volk voortleeft. 't Betreft n.l. een rijm, dat tot heden ten dage toe in de verschillende provincies en op de Noordzee-eilanden door de kinderen bij een kinderspel wordt gezongen.

„Herder laat je schaapjes gaan.
Ik durf niet.
Waarom niet?
Van de ruige weerwolf niet.
De ruige wolf is gevangen
Tusschen twee ijzeren tangen,
Tusschen de zon en tusschen de maan,
Herder laat je schaapjes gaan.

Zoo op het eerste gezicht lijkt het een rijm zonder eenige beteekenis. Maar bij nadere nauwkeurige lezing wijkt de nevel en komt er niets minder te voorschijn dan een episode uit de Germaansche mythologie. De „ruige weerwolf" is n.l. niemand anders dan de Wolf Fenrir! De verschrikkelijke wolf, die tegen het einde der wereld de zon en de maan zal verslinden! Hier volgt de sage:
Een van de kinderen van Loki of Lodur was de wolf Fenrir. De Goden hielden den wolf bij zich en lieten hem voederen door Tyr, de eenige, die niet bang voor het ondier was. Toen echter de Goden zagen, dat Fenrir bij den dag groeide en de voorspellingen luidden, dat de wolf allen verderven zou, lieten zij een sterke ketting maken, bijgenaamd Leiting. Deze brachten zij bij den wolf en verzochten hem zijn kracht op de ketting te beproeven. De wolf hield hem niet voor zeer sterk en liet zich geduldig binden. Maar toen Fenrir zich uitrekte, brak de ketting en werd hij weer vrij. Toen maakten de Goden een ketting, die de helft sterker was en noemden hem Droma. Zij verzochten den wolf ook deze te probeeren en zeiden, dat hij om zijn kracht zeer beroemd zou worden als hij deze sterke band zou breken. De wolf, die bedacht, dat hij sinds het breken van de ketting Leiting weer zeer veel krachtiger was geworden, liet zich de boei aanleggen. Toen de Goden daarmee gereed waren, schudde de wolf zich, rekte zich uit en sloeg de keten tegen den grond, zoodat de stukken in het rond vlogen. Zoo brak hij zich van Droma los. De Goden waren nu bang geworden, dat zij den wolf niet zouden kunnen binden. Toen zond Alvader (een bijnaam voor Odin of Wodan) den dienaar van Freya, den jongen Skirnir naar de woonplaats der zwarte dwergen en liet de band Gleipnir vervaardigen. Die was van zes verschillende bestanddeelen gemaakt, n.l. van het geluid van de voetstappen eener kat, van de baard der vrouwen, van de wortels der bergen, van de spieren van den beer, van de stem der visschen en van het speeksel der vogels. Deze band was buigzaam en zacht als een koord van zijde en toch buitengewoon sterk. Toen hij gebracht werd, dankten de Goden den bode voor het welvolbrachte werk en riepen den wolf. Zij lieten hem den zijden band zien en verzochten hem dien te breken. Zij zeiden, dat hij wel iets sterker kon zijn dan men naar zijn dikte zou vermoeden. Allen beproefden hem stuk te trekken, maar hij brak niet. Toch zeiden zij dat Fenrir hem wel zou kunnen breken. De wolf zei: „Wat deze band betreft, komt het mij voor, dat ik er weinig eer mee zou behalen als ik hem brak. Is hij echter met list en bedrog gemaakt, dan, hoe zwak hij ook schijnt te wezen, komt hij niet aan mijn pooten." Toen zeiden de Goden: „Gij kunt zulk een dunnen band gemakkelijk verscheuren, daar gij vroeger de zware ijzeren keten hebt gebroken. Maar zoo gij dezen band niet breken kunt, dan hebben wij niets van u te vreezen en dan zullen wij u los maken". De wolf antwoordde: „Wanneer gij mij zoo vastbindt dat ik mijzelf niet los kan maken, dan lacht gij mij uit en zal het mij moeilijk vallen, hulp van u te krijgen. Daarom ben ik niet van plan mij deze band te laten aanleggen. Opdat gij mij echter niet van lafheid zult beschuldigen, mag een uwer zijn hand in mijn muil leggen

ONS KENTEEKEN

De wolfsangel is het teeken (vermoedelijk ontstaan uit een verbinding der runen ᛚ, ᛋ zege, overwinning en ᚾ nood, gevaar) waarmede de Germaansche volken plaatsen plachten te kenmerken, waar wolven zich hadden vertoond. De wolfsangel diende tegelijk als waarschuwing voor wie ter plaatse mocht komen en als magisch teeken ter bescherming in gevaar.
De wolfsangel is daarom het symbool van dit tijdschrift, dat zich ten doel stelt ons volk bewust te maken van eigen aard en eigen kracht, opdat het zich zal kunnen handhaven te midden der gevaren, die zijn bestaan bedreigen.

---

ten onderpand dat de zaak zonder bedrog toegaat."
Toen zagen de Goden elkaar aan. Het gevaar scheen hun te groot en niemand wilde er zijn hand voor leenen. Totdat eindelijk Tyr zijn rechterhand in den muil van den wolf legde. En toen de wolf zich nu uitrekte, snoerde de band zich al vaster naarmate hij zich te weer stelde. Toen lachten allen, behalve Tyr, want deze verloor zijn hand. En zoo moet de wolf vast liggen tot aan den ondergang der wereld. Dan zal hij vrij komen en de zon en de maan verslinden.
Tot zoover de sage. Wat is nu de beteekenis hiervan? De naam Fenrir of Fenris is afgeleid van fenri, dat óf afgrond óf veen beteekent. De wolf Fenrir is dus de verpersoonlijking van de nevel of damp die 's morgens uit de moerassen opstijgt en de zon (de Goden) dreigt te verduisteren. Dit zou ook bijna gebeurd zijn, maar de zon komt hooger, krijgt meer kracht en zendt eindelijk Skirnir, d.w.z. de wind. Deze Skirnir (de bode der Goden) zouden wij den Germaanschen Mercurius kunnen noemen. Deze wind blijkt noodlottig te zijn voor den wolf. Fenrir wordt aan banden gelegd, banden die, hoewel onzichtbaar en ontastbaar, van een buitengewone sterkte zijn en aldus onschadelijk gemaakt. De „Herder", d.i. Wodan of Alvader, kan zonder gevaar zijn „schaapjes" of liever de schapewolkjes in de helderblauwe lucht uitzenden! Tegen den „ondergang van de wereld", d.w.z. tegen den avond breekt echter de nevel weer los en „verslindt" de zon en eveneens de maan. De Goden zijn dus niet bij machte Fenrir voor goed onschadelijk te maken of te dooden. Men ziet, welk een prachtige symboliek deze mythe bevat.
Deze overlevering, vastgelegd in een simpel kinderliedje, is geslacht na geslacht voort blijven leven tot op heden toe! En dat ondanks al de verderfelijke latijnsche en oostersche invloeden, die alle mogelijke moeite gedaan hebben de Germaansche kultuur grondig te vernietigen. Wel een bewijs, hoe door en door gezond en sterk de Germaansche geest was en nog is.

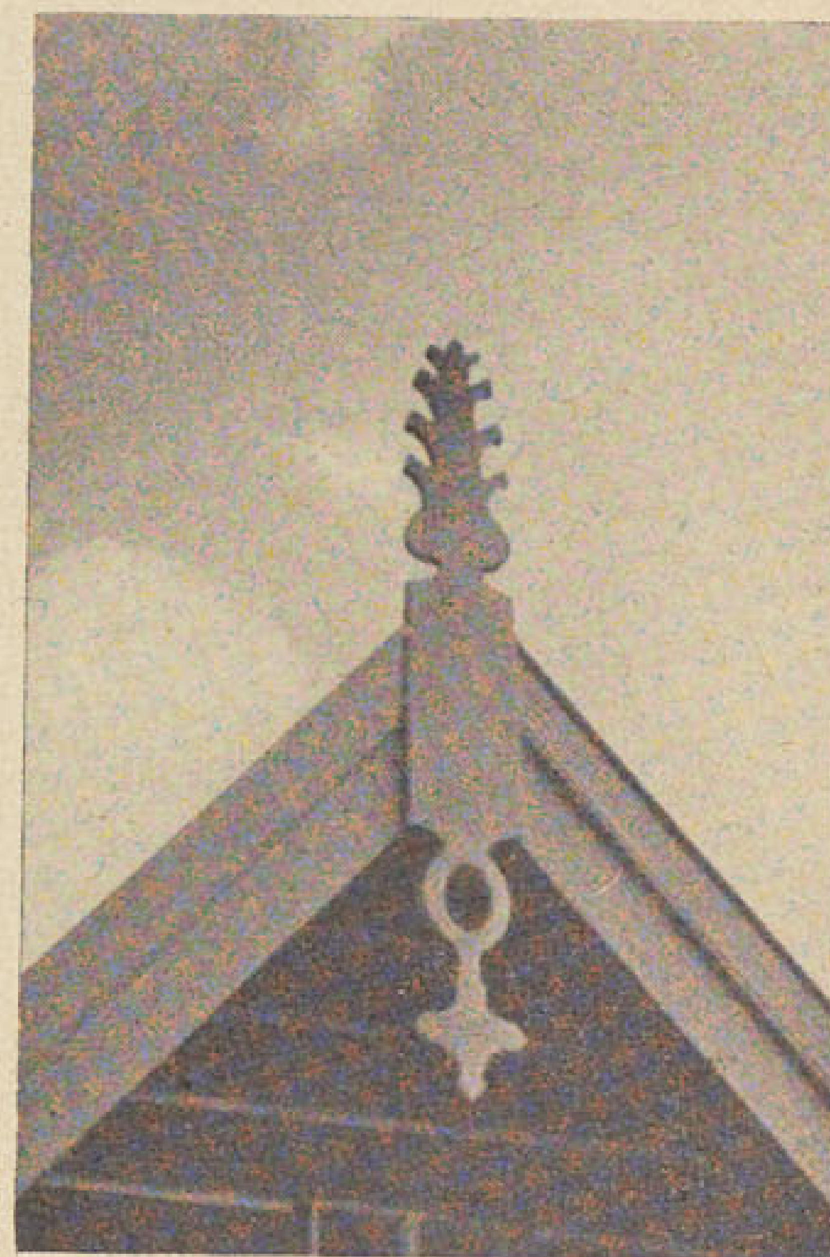
Tentoonstelling

Te Münster wordt in het Westfälische Landesmuseum een tentoonstelling gehouden „Het boerenhuis op nederduitschen en nederlandschen bodem". Hierop wordt aandacht gewijd aan boerenhuizen van het Neder-Saksische gebied in Nederland en Duitschland, maar ook aan het Frankische deel van Nederland. Er zijn foto's en teekeningen van boeren-hofsteden uit verschillende provincies, o.a. van den bekenden Nederlandschen architect Jan Jans uit Almelo en van den heer J. Schepers. Ook het museum te Enschede zond afbeeldingen in.

Aan de Heykoop

In het Zuid-Hollandsch-Utrechtsche polderland verwacht men eigenlijk geen riviertjes. Toch zijn ze er: men denke maar aan de Rotte, de Meye, de Heykoop, de Angstel. Zij vormen de natuurlijke afwatering van het oude veen- en moerasgebied in het hart van Holland naar de groote rivieren. In het landschap vallen ze dadelijk op, doordat dit een eenigszins ander aanzien krijgt: meer boomengroei en door de kronkelingen minder uitzicht, dus een meer besloten karakter.
Het bovenstaand hoekje aan de Heykoop laat dit duidelijk zien. Het boerderijtje, dat in een bocht ligt, is eenige honderden jaren oud. De schuur, waarvan op de foto maar een hoekje te zien is, heeft op den top een typische levensboom, die hierbij afzonderlijk is afgebeeld.

Wikingenschepen voor de kust
naar: Lechler, 5000 Jahre Deutschland

Een Dietsche Zeevaarder

Er is een tijd geweest, dat zoowel Friezen, Franken als Saksen, aan weerskanten der huidige grenzen, niet door verschil van nationaliteit gescheiden waren, zooals thans. Wanneer wij dan ook in een bericht uit oude tijden lezen van een Dietscher, dan pakt ons dat, ook al woonde hij misschien over de tegenwoordige staatsgrens; dan denken wij: ha, daar was ook een der onzen bij.

En wij weten het, zij waren er dikwijls bij, wanneer het ondernemingen ter zee gold, want onze stam is van oudsher zeevarend geweest. Prof. de Vries wijst in zijn boek over de Wikingen op den Frieschen handel op Scandinavië nog vóór den Wikingtijd. Ook spreekt hij het vermoeden uit, dat heel wat Wikingerbloed in ons land is achtergebleven. Het is niet gemakkelijk ons een beeld te vormen van den overgangstijd van heidendom naar christendom, want betrouwbare berichten zijn schaarsch. De geestelijke kroniekschrijvers zagen door een zuidelijken bril; zij zagen met verachting neer op de heidenen en vreesden hen.

Maar er is een uithoek van het germaansche gebied, waar die tijd beschreven is in geschiedenissen van menschen en geslachten, opgeteekend weliswaar door bekeerden, maar toch door mannen die met liefde, eerbied en bewondering de overgeleverde „Saga's" hebben vastgelegd: dat is IJsland.

In een van deze z.g. Saga's ontmoeten wij een man, die Tyrkir (y = u) genoemd werd, een naam, verwant met het Noorsche Tysk, d.i. Dietscher, een Neder-Duitscher. Het is de moeite waard te hooren, wat deze man meemaakte. Hij is allerminst een hoofdfiguur, maar hij is de eerste Dietscher, die in Amerika voet aan wal heeft gezet, 500 jaar voor Columbus er aan dacht de wereld rond te varen. Hij wordt beschreven als onaanzienlijk van gestalte, met zomersproeten, doch zeer kunstvaardig in allerlei handwerk.

Wellicht dat Erik, bijgenaamd de Roode, hem daarom tot opvoeder van zijn zoon Leif bestemde.

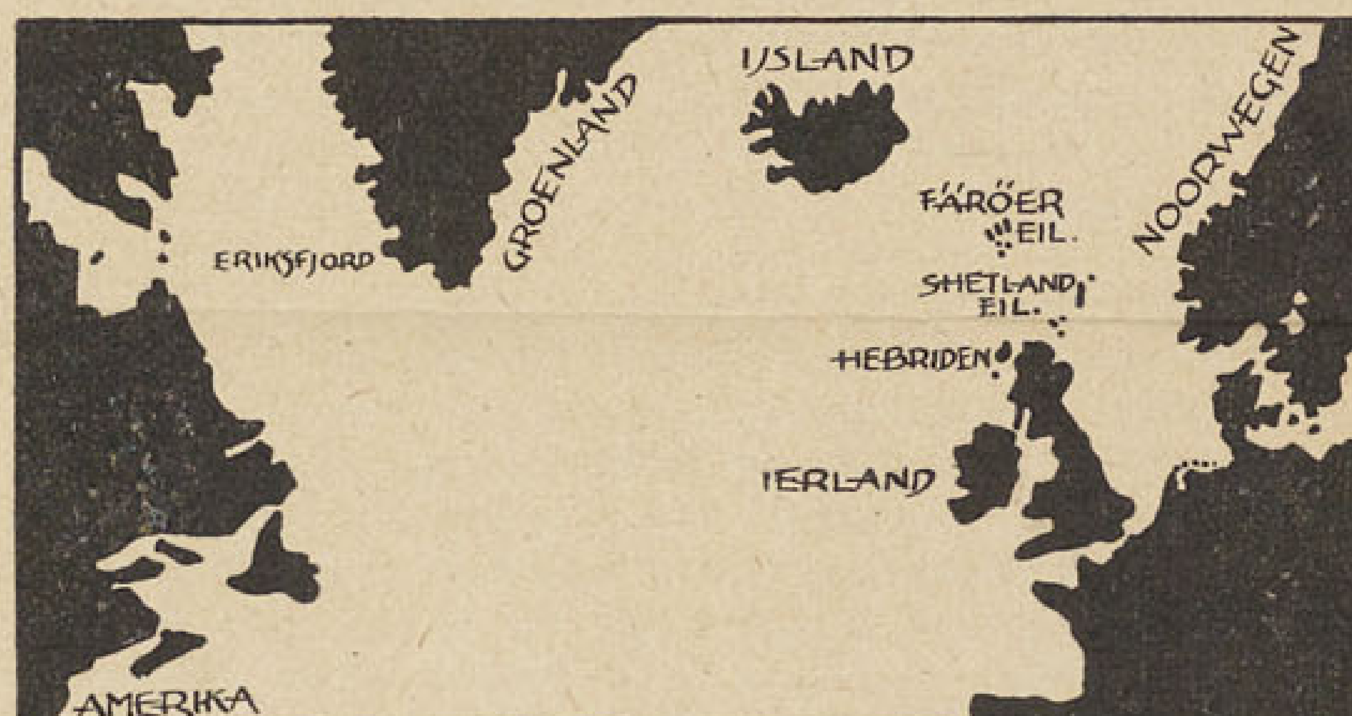
Erik de Roode was een krachtnatuur, halsstarrig en eigenwillig, hard en onbuigzaam, boer en wiking, de zoon van een grooten boer in Noorwegen. Wegens doodslagen, zoo meldt de Saga, moest hij met zijn vader Noorwegen verlaten; zij weken uit naar IJsland, dat toen reeds door meerdere Noren bewoond was. Doch ook daar gebeurden dingen die tengevolge hadden, dat hij op het „ding" (waar recht gesproken werd) in den ban werd gedaan. Toen maakte hij zijn drakenschip reisvaardig om een nieuw land te zoeken, dat anderen gezien hadden, toen zij westwaarts uit den koers geslagen waren. Hij vond het en legde aan onder den gletscher, die later Blauwmantel heette.

In den zomer na den derden winter keerde hij terug naar IJsland, zooals hij aan vrienden had beloofd, want hij wilde in zijn nieuwe woonplaats landslieden om zich heen hebben en de eerste onder hen zijn. Daarom noemde hij het nieuw ontdekte land met een aangenaam klinkende naam „Groenland".

„Mannen die het weten kunnen, hebben bericht, dat in dienzelfden zomer, waarin Erik weer terugvoer, twintig schepen van IJsland naar Groenland vertrokken; veertien kwamen in Groenland aan, eenige dreven terug, de andere gingen te gronde. Dit alles geschiedde vijftien jaar voor de wettelijke invoering van het christendom op IJsland" (dus in het jaar 985). Deze woorden van den Sagaverteller doen ons beseffen hoeveel moed, voortvarendheid en kunde deze menschen moeten hebben gehad, die in open schepen, zonder kompas, met vrouwen, vee en huisraad aan boord, de open oceaan dorsten over te steken naar landen, die zij alleen van beschrijving kenden. Wanneer alles voorspoedig ging, duurde de reis van Noorwegen naar IJsland een week en van daar naar de dichtstbijzijnde kust van Groenland vier dagen.

Dit waren nog de onvervalschte Wikingen: zonen van groote boeren, die handel drijven op hun drakenschepen, of nieuw land zoeken; het bekende beeld van alle Germaansche volken: meer land! akkerland! weiden voor het vee en de paarden! of zij nu te land of ter zee trekken. Wij lezen van hen, hoe zij door handel vermogend worden en dan zich neerzetten op hun erfdeel, zooals Bjarni, die om beurten een winter in den vreemde doorbracht en dan weer bij zijn vader, tot hij zich vestigt en Leif Erikszoon zijn drakenschip koopt om Amerika te zoeken.

Erik de Roode nu kwam tot groot aanzien, werd Erik de ontdekker en heer van Groenland. Ook daar ontwikkelde zich die geordende samenleving met rechtspraak en machtsverhoudingen, zooals deze menschen dit van oudsher gekend hadden, vóór het grootkoningschap in Noorwegen kwam. Zij houden allerhande vee, jagen, visschen, bouwen hun huizen en stallen, halen balken van verre kusten (Groenland is boomloos), hebben betrekkingen met

het hof in hun stamland Noorwegen, komen op de Hebriden en in Engeland, kortom, hebben een ruim gezichtsveld en hooren wat er in Europa omgaat. Zoo is het niet te verwonderen, dat daar aan den voet van de eeuwige sneeuw aan Groenlands fjordenrijke kust een lied gezongen werd, ons in de Edda bewaard, zooals een dichter het daar vormde, het lied van Attila, van het tragische lot van Germaansche vorstenzonen aan den Rijn en in het Hunnenland. Wellicht was het in de hal van Erik zelf, op Steilhelling, dat dit lied ontstond, als men den langen winter verkortte met allerhande sport en spel en met Sagavoordrachten. „In die dagen sprak men er veel over, nieuwe landen op te zoeken", meldt de Saga. En zoo koopt Leif Erikszoon het schip van Bjarni, en gaat met 35 man aan boord, zuidwaarts de Oceaan op. Ook de Dietscher is er bij. Zij komen dan eindelijk in een land dat zoo rijk is, dat zij meenden geen wintervoer voor het meegebrachte vee te hoeven opslaan: „het gras verwelkte niet in den winter en er was geen vorst". Eerst slaan zij hun landtenten op en brengen hun hangmatten aan wal, maar weldra besluiten zij daar een nederzetting te bouwen, die dan later Leifshutten zou heeten. Zij onderzoeken het land en nu gebeurde het op een dag, dat de Dietscher niet terug kwam met de anderen. Leif maakte zich zeer ongerust, want hij had hem van jongsaf bemind. Hij ging hem met twaalf man zoeken, en toen zij hem vonden, was het alsof hij niet bij zijn verstand was en niemand verstond wat hij zeide, want hij sprak Dietsch. Maar Leif sprak hem vrien-

delijk toe en toen begon hij weer Noorsch te spreken en vertelde dat hij druiven gevonden had, zooals hij die uit zijn vaderland kende. Toen noemde Leif dat land „Wijnland”.
Hoe dikwijls zijn Wikingen nog naar Wijnland gevaren? Wij weten het niet; wij hooren, dat de Noorsche koning er belang in gaat stellen en dat er handelsbetrekkingen zijn met kooplui uit Bremen. Wij lezen van ontmoetingen met Indianen, die zij Schralingers noemen (dat beteekent de kleine, schrale menschen), en waarmee zij een voordeelige ruilhandel drijven. De Schralingers willen hun mooie pelswaren voor wapenen ruilen, maar dat deden de mannen niet, hoe belust de Wiking ook op mooi bont was. Toen lieten zij hun vrouwen melkspijzen brengen en die vonden de Schralingers zoo heerlijk, dat zij hun waren daarvoor inruilden en zoodoende „de geruilde waren in hun magen wegdroegen”, zooals de Saga met humor meldt. Later maken de Schralingers de nederzettingen zoo onveilig, dat die niet blijvend worden bewoond.
Zoo geven deze Saga's ons een beeld van het leven dier dagen. Daar, in het uiterste Noorden, aan den rand van de bewoonde wereld, staat de machtige figuur van Erik den Rooden, voorpost van het Germanendom. Machtig is ook zijn geslacht met al zijn deugden en ondeugden. In het verre Wijnland wordt hem een kleinzoon geboren, hijzelf is te oud er nog heen te gaan. Zijn dochter zal daar, wanneer de mannen voor de Indianen terugwijken, een zwaard opnemen van een gevallene en den vijand alleen tegemoet gaan. Maar zijn zoon Leif, de groote Wiking, staat reeds in een anderen tijd, hij is gekerstend, tenminste voor het uiterlijk, hij is Europeër, gunsteling van Koning Olaf, die hem opdraagt met de hulp van een priester en monnikken Groenland te bekeeren. Erik is ontstemd, wantrouwend beziet hij het vreemde scheepsvolk. Zullen op zijn Groenland nu ook koning en priester de lakens gaan uitdeelen? Hij zou het oude geloof niet prijsgeven! Zijn eigen vrouw Thjodhild wordt van hem vervreemd door de nieuwe leer; zij bouwt een kapel en wil niet meer met hem samenwonen „en dat verdriette hem zeer”, zegt de Saga.
Het Germanendom zou deze voorpost echter niet behouden en het was misschien in de dagen toen Columbus voor den tweeden maal Amerika ontdekte, dat de laatste nakomelingen van Erik den Rooden gedood werden door de opdringende Eskimo's. De ruïnen van Germaansche hoeven en kerken getuigen nog van hun vertrouwen in dat land, rijk aan wild en visch, waar hun vee zoo goed gedijde.

De Saga's zijn voor ons toegankelijk in duitsche vertaling in de mooie uitgave „Thule” met een afzonderlijk uitgegeven inleiding van F. Niedner: Islands Kultur zur Wikingerzeit.

Tentoonstelling

In Sittard wordt in den loop van deze maand (8 Augustus tot 2 September) een tentoonstelling gehouden onder den naam „Het land van Sittard”, waar men al wat er merkwaardigs en belangwekkends in de omgeving van midden-Limburg te vinden is, bijeen tracht te brengen. De inrichters ontvangen veel medewerking, zoodat het zich laat aanzien, dat deze tentoonstelilng veel onbekende schatten aan het licht zal brengen. Wellicht dat hieruit een blijvende openbare verzameling tot stand kan komen.

Te Katwijk is een Oudheidkamer geopend.

Verschenen boeken

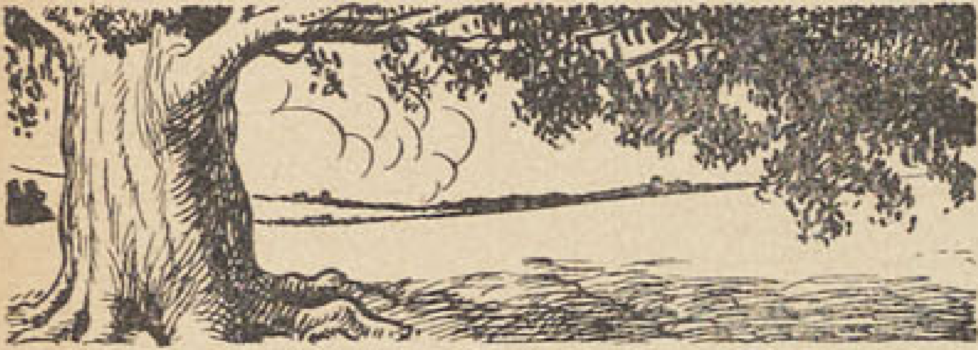
De wereldbeschouwing onzer Germaansche voorouders kennen wij voor een belangrijk deel uit dichtwerken, als de IJslandsche saga's en de Edda. Dit wil niet zeggen, dat men deze dichtwerken slechts behoeft op te slaan om daar een systematisch-dogmatische uiteenzetting van een „leer” te vinden, zooals men wellicht zou verwachten. Niets ligt den Germaanschen volken verder dan een dogmatisch-systematische leer. Zij dragen hun wereldbeschouwing in zich en brengen die in alle levensuitingen tot uitdrukking. De uitdrukkingsvorm is echter steeds dichterlijk-zinnebeeldig: gedicht, spreuk, zinnebeeldige figuur. Het is dus eigenlijk juist omgekeerd als men zou verwachten: men kan de uitingen vaak alleen begrijpen, wanneer men de wereldbeschouwing, die er achter ligt, kent en begrijpt en de dichterlijke beelden weet te verstaan.
Is men door kennis der tallooze uitdrukkingsvormen en door innerlijke verwantschap met de boersch-dichterlijke levensvisie der oude Germanen eenmaal tot hun wereldbeschouwing doorgedrongen, dan ontrolt zich een grootsch beeld. Een organisch-religieuse levensopvatting vertoont zich, die alle levensvormen doordringt. Wat aanvankelijk een verwarde veelheid van beelden en figuren leek, blijkt een zinvol geheel te zijn.
De Nederlandsche dichter August Heyting heeft getracht een herschepping te geven van dit Germaansche wereldbeeld in zijn „Yggdrasil”. De Germaansche wereld- en levensboom Yggdrasil werd voor hem het motief van een dichtwerk, dat een beeld wil geven van heel die Germaansche wereldbeschouwing, die in het niet verzonken schijnt, maar o.a. in tal van zinnebeelden tot op heden blijkt voort te leven onder ons volk.
Jarenlang heeft hij aan dit dichtwerk, dat een levenswerk geworden is, gewerkt. Voorstudies van maanden vonden hun neerslag in weinige regels.
De uitgave is thans begonnen. Zij zal in vier deelen plaats vinden. Het eerste deel, dat aan het eigenlijke gedicht voorafgaat en de wetenschappelijke verantwoording bevat, benevens verschillende toelichtende studies over bijzondere onderwerpen, die het begrijpen van het gedicht vergemakkelijken, is verschenen. Het werk wordt uitgegeven door de uitgeverij Trifos, Groothertoginnelaan 81, Den Haag.

Noormannenschip op weg naar Engeland.
(Naar het tapijt van Bayeux, dat den tocht van Willem den Veroveraar afbeeldt).

Runenhuizen

In bijna alle Nederlandsche gewesten vindt men een of meer plaatsen, welker naam eindigt op -ing of -ingen. Talrijk zijn zij in Drenthe en Zeeland. Ook in Vlaanderen komen ze voor.
In Twente hebben ook veel boerderijen en erven een naam, die op -ink eindigt. Eigennamen op -ing of -ink vindt men daar ook veelvuldig.
Men heeft hier te doen met een oud-Germaansch achtervoegsel, dat als -ing of -inga in het Frankisch en Friesch en als -ink in het Saksisch voorkomt en in het algemeen de afkomst aanduidt. „Jannink" wil zeggen: „afstammeling van Jan". „Het Jannink" beteekent: „het erf van de afstammelingen van Jan".
De klinker is in deze uitgang wisselend. Men vindt in Duitschland de uitgang -ungen en in Nederland -engen in dezelfde beteekenis. Maar altijd wijst een dergelijke uitgang -ng op afstamming van een bepaalden stamvader. De plaatsnamen op -ingen kan men aanmerken als de nederzetting aanduidend van een geslacht, welks families een gemeenschappelijke afkomst erkenden.
In het Germaansche runen-alphabeth vindt men nu voor den klank ng één letterteeken. Deze letter ng komt voor als ᛝ en als ◇

Nu is het merkwaardige van de runen, dat zij naast hun beteekenis als letter zeer vaak ook een zinnebeeldige waarde hebben. Men mag zelfs aannemen, dat de zinnebeeldige beteekenis ouder is dan het gebruik als letter. De Germanen waren geen schrijvend volk: zij hielden hun geschiedenis en hun recht bij voorkeur vast in dichtvorm en in spreuken.
Met den uitgang -ing als aanduiding van afstamming hangt nu de rune ng ten nauwste samen, als zinnebeeldige voorstelling van vruchtbaarheid, afstamming en nageslacht. In die beteekenis heeft deze rune zich tot op heden weten te handhaven.
De oorzaak daarvan kan slechts liggen in het taai voortleven der Germaansche wereldbeschouwing, die boersch van karakter is. Het Germaansche boerengeslacht op zijn erfhoeve vormt een kleine wereld; is als een afspiegeling van Midgard, de wereld. Twee dingen zijn daar, die stand houden: de hoeve en het geslacht. De hoeve is het onvervreemdbaar eigendom van het geslacht; het hoofd der familie heeft tot plicht, het goed door te geven aan zijn nageslacht gelijk hij het ontving van zijn voorouders. Het geslacht verliest zijn oorsprong in een grijs verleden: maar het is er en moet blijven voortbestaan, sterk en zuiver. Daarvoor arbeidt de boer met zijn familie en zoo arbeidend vervult hij den wil van de goddelijke macht, die Midgard, de menschenwereld schiep.

De rune ᛝ is het zinnebeeld van de kracht, die de hoeve en het geslacht in stand houdt. De boer, die geheel afhankelijk is van de vruchtbaarheid der natuur, bracht daarom deze rune op zijn huis aan.
Dit gebruik heeft hij met groote taaiheid vastgehouden tot op heden. De stad heeft hem daarin niets toegegeven, want ook in de stad heerschte tot voor een goede eeuw nog een sterke familiezin, een vasthouden aan het geslacht en zijn verleden en de daarmee natuurlijk gepaard gaande zorg voor de toekomst. Vandaar dat ook in de stad de rune veelvuldig voorkomt.

afb. 1

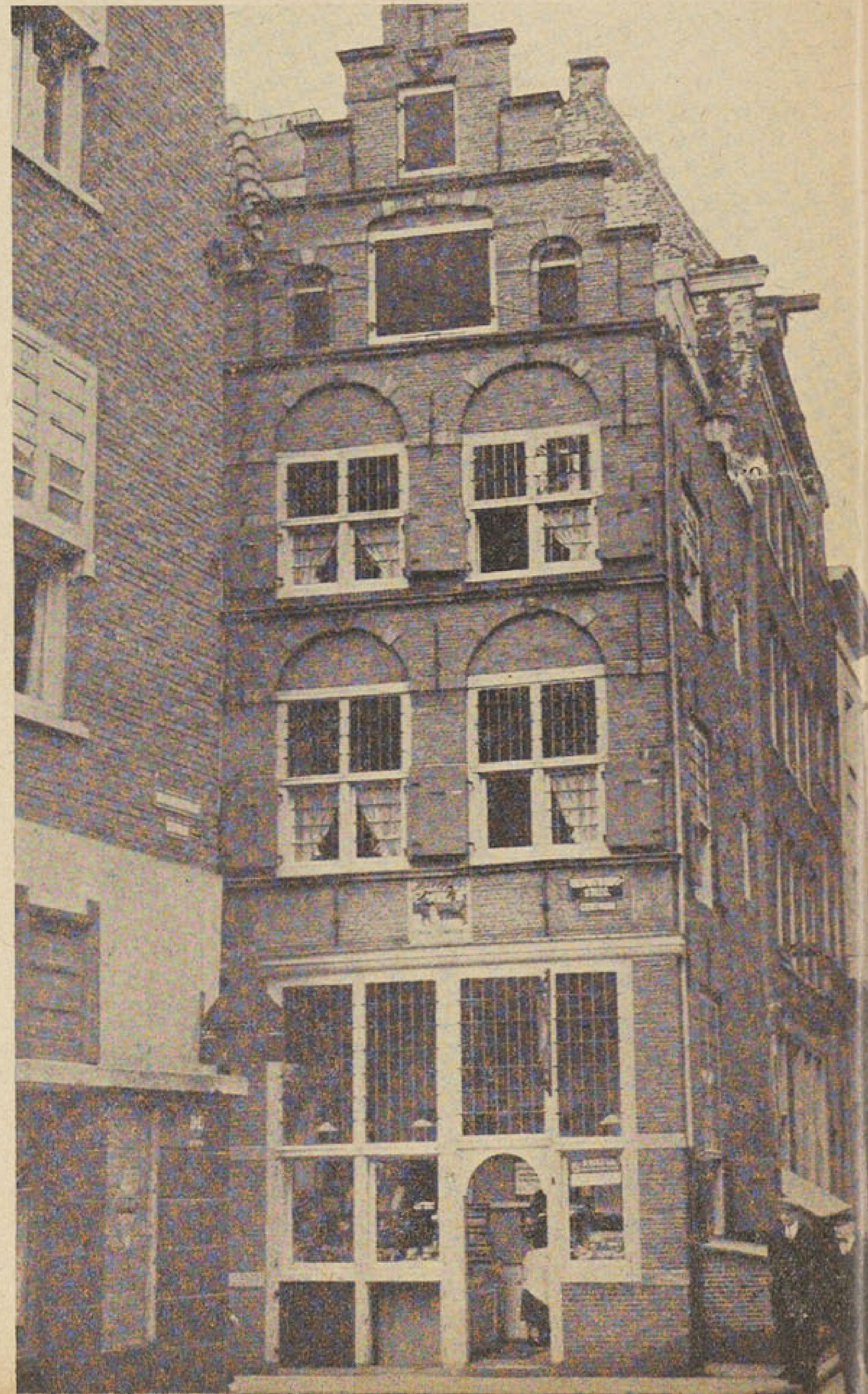
afb. 2

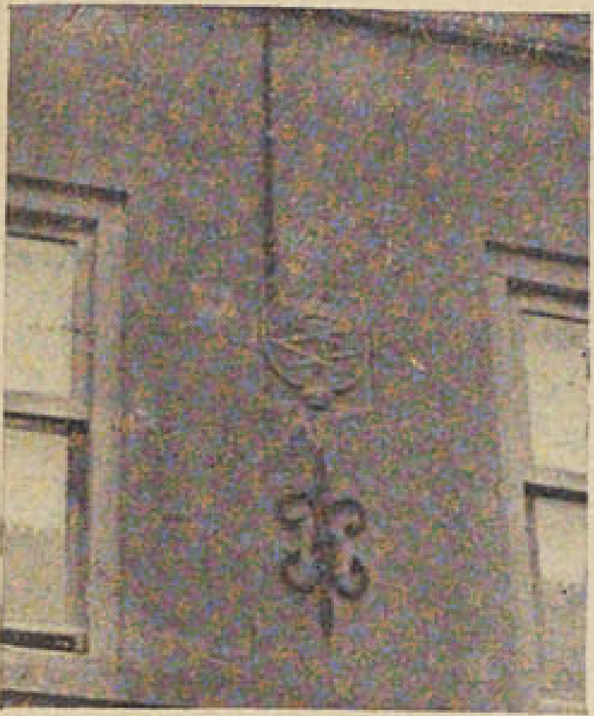
Vorm en toepassing zijn zeer veranderlijk. Men kan twee grondvormen onderscheiden: ᛝ en ◇. De eerste vorm vindt men als letter terug in de Angelsaksische runenrij, de tweede is algemeen Germaansch. Beide zijn in Nederland inheemsch. Wij zullen ditmaal speciaal op de vorm wijzen.
Twee schrijfwijzen zijn mogelijk: de hoekige en de ronde. Beide komen voor, zoowel liggend als rechtopstaand. Afbeeldingen 1 tot 5 laten de hoekige vorm zien, afbeelding 5 tot 7 de ronde vorm.
Afbeelding 1 vertoont de rune in een zijraam van een boerderij onder Bathmen (G.) Eveneens uit Bathmen is afbeelding 2, waar men de rune liggend ziet aangebracht.
Op afbeelding 3 ziet men de rune als wapenfiguur, vanwege haar belangrijkheid gekroond, met het jaartal 1616 er onder. (Onder den steen een muuranker in den vorm van een lelie-levensboom).
Afbeelding 4 is een stadshuis te Utrecht, waar men de rune als traditioneele versiering heeft aangebracht.
Afbeelding 5 is uit Spakenburg, hier heeft men de ronde schrijfwijze, liggend.
Afbeelding 6 en 7 zijn beide van Amsterdamsche grachthuizen, men heeft de rune hier staand en liggend.

afb. 8

Huis in de Nieuwebrugsteeg te Amsterdem uit de 17e eeuw

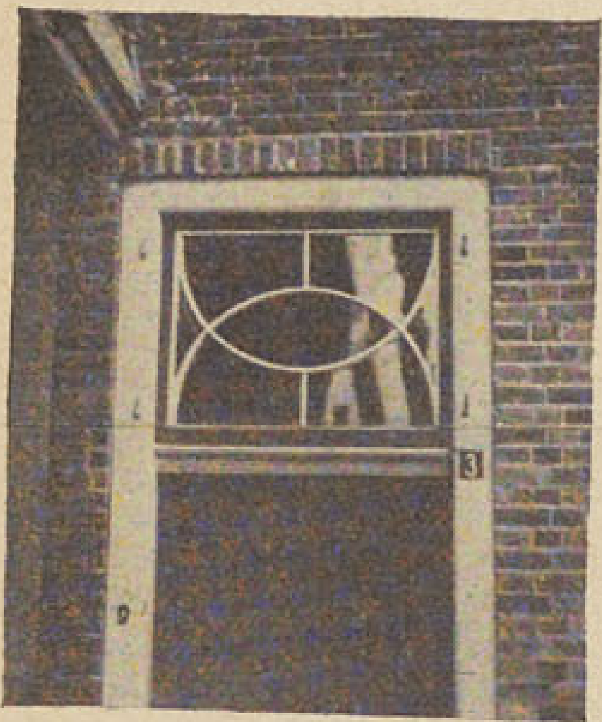

afb. 3

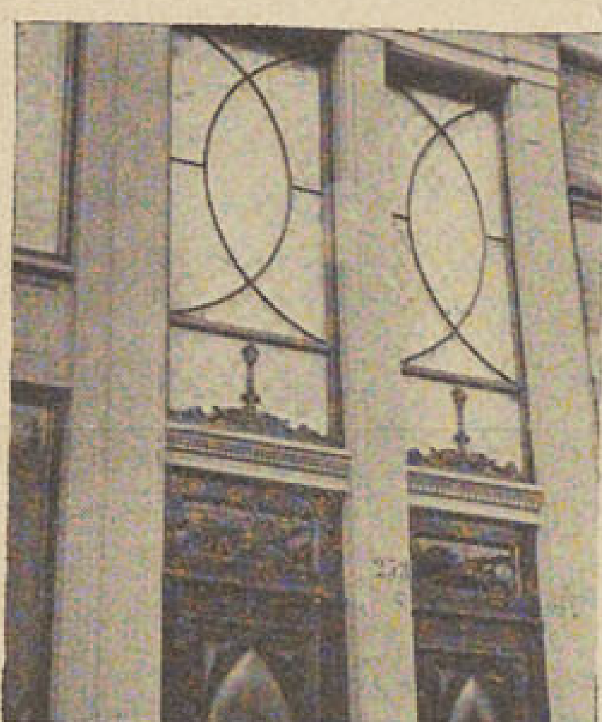

afb. 4

Deze enkele voorbeelden zijn voldoende om de meest algemeene aanwending te laten zien. Vaak vindt men de rune nog samen met ander symbolen. Afbeelding 6 bv. vertoont in het onderste deel van het raam nog een levensboom; op deze afbeelding komen trouwens nog eenige zinnebeelden voor die echter niet goed te onderscheiden zijn op de foto.
Men meene niet, dat deze voorbeelden zeldzaamheden zijn. Er zijn er duizenden; het is een van de meest gebruikelijke zinnebeelden, omdat het een zeer algemeene beteekenis heeft. Zelfs in den laatsten tijd wordt de rune nog overal aangebracht, waar men „rustiek" of „Oud-Hollandsch" wil doen. Zoo vindt men de rune aangebracht als versieringsmotief op tuinmanswoningen en koetshuizen van 19e

afb. 5

afb. 6

eeuwsche buitenplaatsen, waaraan men iets „landelijks" wilde geven en bij villa's uit latere jaren, toen „Oud-Hollandsch" in de mode kwam. De allermodernste toepassing evenwel is die van versieringsmotief in glas-in-lood ramen, zooals afb. 8 die vertoont. Oude woningen, die de rune met houten spijltjes in het bovenlicht van de voordeur droegen, zijn in den loop der 19e eeuw gemoderniseerd; de rune verdween en er kwam een nuchtere spiegelruit. Maar ook die spiegelruit is al niet meer modern. Het moet nu glas-in-lood zijn. En in het moderne glas-in-lood keert als allermodernste versiering ... de duizenden jaren oude rune terug! Wel een bewijs, hoe deze rune in Nederland met het volksleven is samengegroeid!

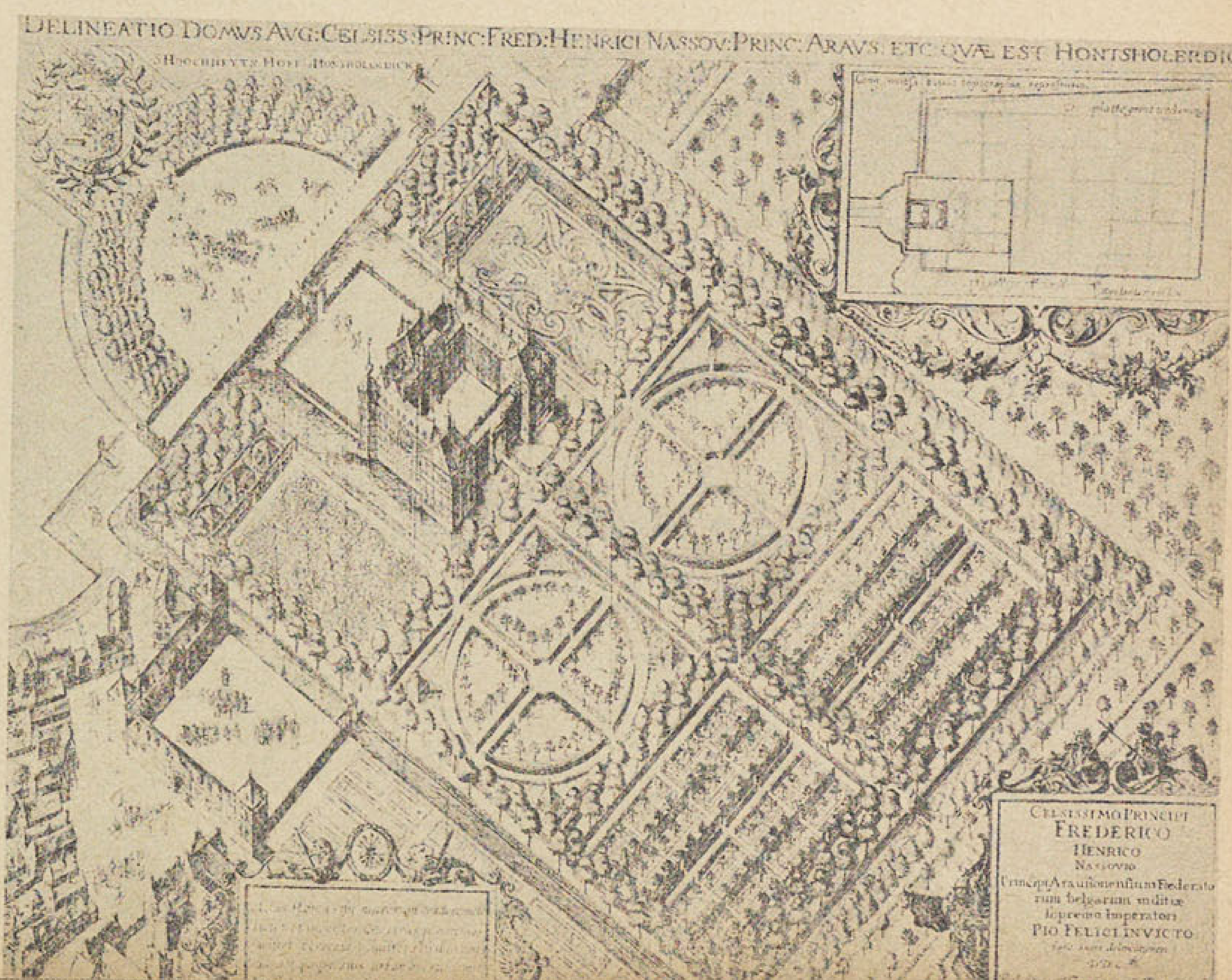

afb. 7

Volk en bodem in het Westland

Bij velen bestaat de opvatting, dat de na 1870 tot zulk een geweldige bloei gekomen tuinbouw en fruitteelt in de landstreek tusschen 's-Gravenhage, Rotterdam en de Maasmond, ontstaan zou zijn door de behoefte dier twee groote en welvarende Hollandsche steden aan bijzondere kwaliteitsproducten. Deze „verklaring" van de Westlandsche cultuur stelt dit ontstaan dan omstreeks den aanvang of het midden van de 17e eeuw, toen de handel hier enorme rijkdommen opstapelde en een weelderige levenswijze op steeds grootere deelen der stedelijke bevolkingen vat kreeg. Hiermede kan men echter wel duidelijk maken waarom vele landbouwers en veehouders in die dagen zich plotseling op deze kwaliteitscultures gingen toeleggen, men verklaart daardoor evenwel nog niet het ontstaan dier cultures zelf. Deze toch zijn veel ouder, hun oorsprong ligt zeer ver terug in ons volksverleden.
Reeds lang voor de komst der Romeinen in deze landen was de tegenwoordige duinstreek van Holland dicht bevolkt met germaansche stammen, die op een behoorlijke trap van boerenbeschaving stonden. Het waren rustige, gezeten landbouwers en zooals uit vele oudheidkundige vondsten ook is gebleken, geenszins de in dierenhuiden gehulde wilden, als welke latere geschiedschrijvers hen wel plachten voor te stellen.
Men vond deze bevolking in de geheele duinstreek en op de daarachter gelegen geestgronden, tot daar waar nu de veenbodem begint, d.i. tot ongeveer de huidige grens tusschen Delfland en Schieland. In dien tijd was dat veen nog één groot moerasland.
Ten noorden van 's-Gravenhage, op de tegenwoordige vlakte van Waalsdorp, woonden zij waarschijnlijk zelfs zoo dicht bij elkander, dat de latere romeinsche veroveraars spraken van een germaansche stad, die zij Lugdunum Batavorum noemden[1]) en waar zij bij den aanleg van hun legerwegen rekening mee hielden, zooals dat uit hun kaarten is gebleken.
Doch ook meer zuidelijk, in het eigenlijke Westland, waren hun nederzettingen talrijk en in zijn in 1841 verschenen „Verhandeling over het Westland" meent D. Buddingh zelfs door woordafleiding te kunnen aantoonen, dat de plaatsen Monster en Loosduinen ontstaan zouden zijn uit oud-germaansche offerplaatsen voor het Joelfeest. De in groot aantal gevonden germaansche oudheden in bijna het geheele Westland spreken voldoende voor zichzelf.
Door deze naar verhouding welvarende bevolking wordt in dien tijd echter uitsluitend graan en wellicht vlas verbouwd en dit blijft zoo tot omstreeks 800 n. Chr. Dan wordt door den Frankenkoning Karel de Groote de grondslag gelegd voor het leenstelsel, waarbij hij onder zijn paladijnen en hoogere, zoowel als lagere legeraanvoerders zijn rijk in groote en kleine leenen verdeelde. Lang niet

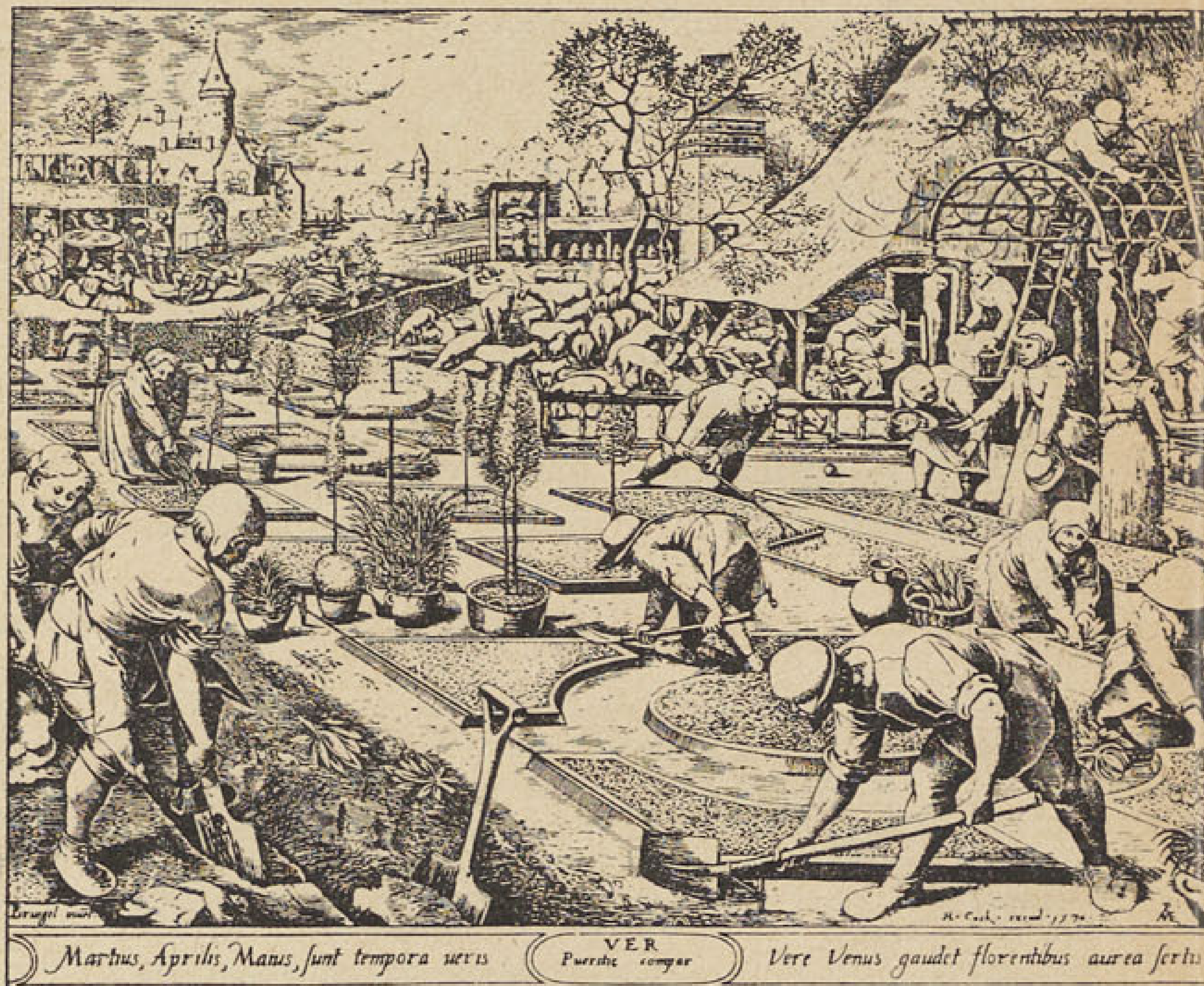
Het slot Honselersdijk na de verbouwing door Prins Frederik Hendrik.

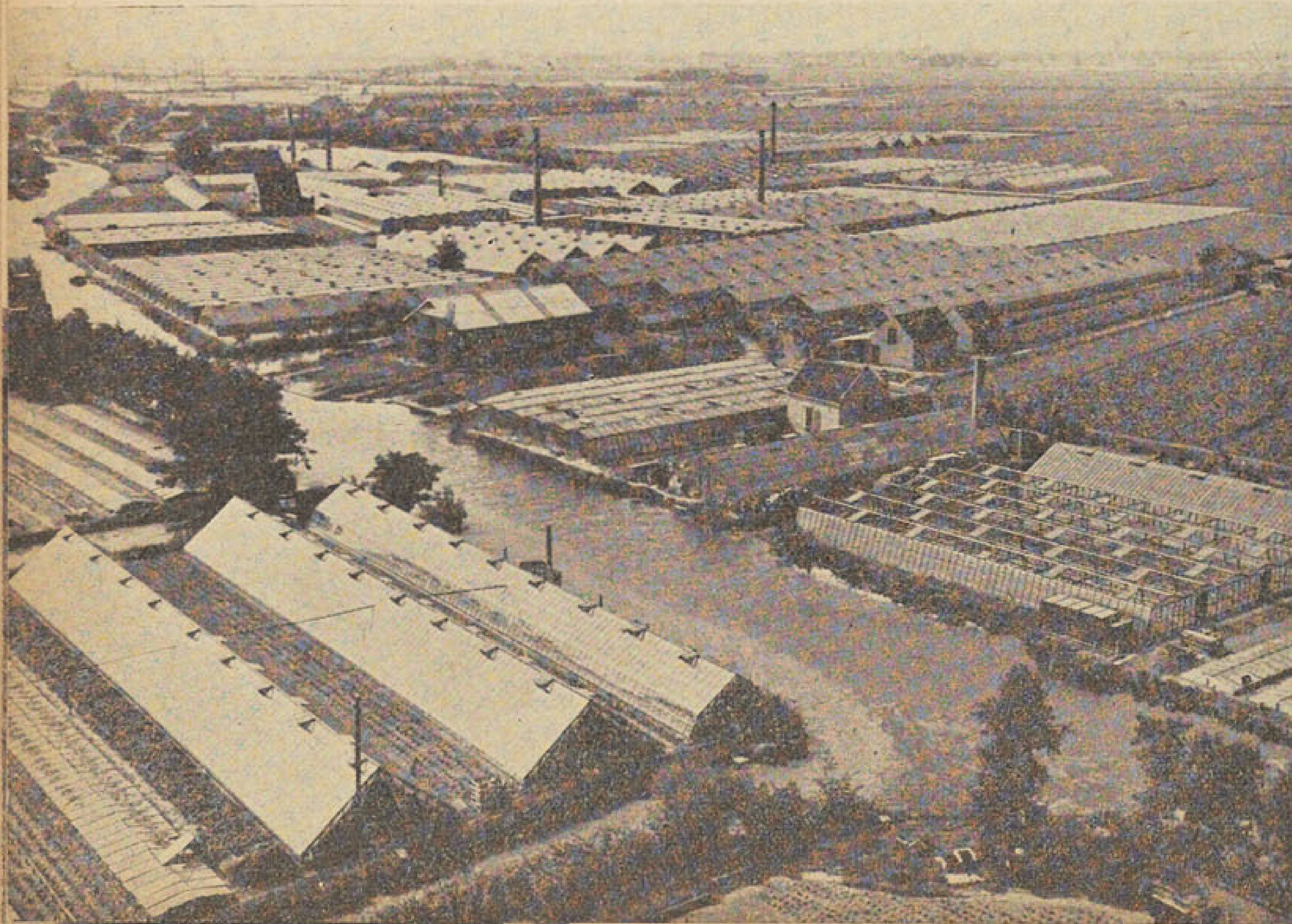

altijd wilde dat zeggen, dat hij hiermede vreemden aanstelde over de verschillende stammen in zijn rijk, want vaak waren deze leenmannen de in vrije keuze door de bevolking zelf aangewezen stamhoofden. Door deze echter als leenmannen aan zijn troon te verbinden, verstevigde hij de keizerlijke macht. Zijn opvolgers gingen voort op dezen weg en van hen ontving Dirk I in 922 de duinstreek van Holland als keizerlijk leen met het gravenambt; van het graafschap Holland werd hiermede de grondslag gelegd. Intusschen was 't krijgsrumoer van de merovingische en karolingische tijd voor een groot deel voorbijgegaan aan dit vruchtbare land, dat daar veilig omringd lag door de zee, de groote rivieren en de veenmoerassen en dat slechts van de Noormannen kon hebben te lijden. Deze laatsten evenwel trokken nog liever verder door naar de rijke koopstad Dorestad (bij Wijk bij Duurstede) of naar het bisschoppelijke Tricht (Utrecht); de nijvere en in het zweet zijns aanschijns zijn bodem bewerkende germaanschhollandsche boer bezat geen opgehoopte goudschatten gelijk de Frankische kooplieden en kloosterlingen.

Van Karel den Groote nu zijn de voorschriften afkomstig, die op den duur aanleiding zouden geven tot een ingrijpende verandering in het cultuurbeeld van het Westland.

In zijn Capitularia beveelt hij, dat op iedere hof verschillende kruiden moeten worden verbouwd, als leliën, salie, wijnruit en kruizemunt, terwijl ook moesgroenten, bloemsoorten en boomgaarden vermeld worden.
Heden ten dage de vraag te beantwoorden w a a r o m de keizer dit voorschrift gaf is zeer moeilijk. Onzinnig is het dit te verklaren uit economische motieven; groote steden met bijzondere behoeften bestonden in dit deel van zijn rijk nog niet, het leven was nog zeer eenvoudig en alle rijkdom bestond uit schatvorming en niet uit een mogelijke verhooging van den levensstandaard. Ook aan handel op eenigszins groote schaal in land- of tuinbouwproducten dacht men toen nog niet; ieder erf verbouwde slechts voor eigen verbruik. Is het daarom gewaagd dit voorschrift te verklaren uit die wonderlijke betrekking tusschen mensch en bodem, die in de geest van alle germaansche volkeren zulk een voorname plaats inneemt?
Vinden wij in dit keizerlijk bevel niet dat onbewust aanvoelen terug van al datgene wat voor germaansche volkeren aan het leven eerst werkelijk zin kan geven en wel de mystieke harmonie tusschen den boer en zijn akker? Karel treedt daarmede uit den valschen schijn van zijn gallisch-romeinsch hof toch weer naar voren als een echte Germaan, met die onmiskenbare wezenstrek van den Germaanschen mensch: het b e g r i p van en voor den bodem.
In het vruchtbare, dichtbevolkte en door eeuwenlange bearbeiding tot cultuurbodem geworden Westland nu, is zijn bevel alom uitgevoerd en reeds tijdens de vroege middeleeuwen was het vooral rond de grootere hofsteden en later om de kasteelen en heerlijkheden, toebehoorend aan edelen, die wederom aan de hollandsche graven leenplichtig waren, dat de nieuwe cultuur, zij het in klein bestek, een intensieve beoefening vond, waartoe ook de kloosters (o.m. te Loosduinen) het hunne bijdroegen.[2])
Adellijke huizingen bevonden zich te Lagerwoerd, Hoogerwoerd, Patijnenburg of Endeldijk en Hunsel, later Hondsholredijk geheeten, in de 13e eeuw een hof te Wateringen, terwijl vermelding verdienen het kasteel Boekestein, het hof te Lier, het slot van de Heeren van Polanen tusschen Poeldijk en Monster en het huis Madestein tusschen Loosduinen en Monster. De graaf van Holland zelf bezat sloten te Naaldwijk en te 's-Gravenzande.
Honderden jaren vormden deze heerlijkheden ware opleidingscholen voor geslachten van tuinders in dienst der edelen en door deze hoveniers raakte ook de overige bevolking, die nog steeds den landbouw en de veehouderij beoefende, met den tuinbouw bekend. Snel ging dit natuurlijk niet, maar tenslotte werd deze kennis toch van vader op zoon een boerenerfgoed, gelijk dit ook nu nog het geval is.
Toen na de middeleeuwen de landadel uit deze streken verdween, was de bevolking dan ook in staat het tuinbouwwerk over te nemen, voort te zetten en tot grootere schaal uit te breiden. De huizingen zelf kwamen in handen van burgerlijke patriciërs, die er het middeleeuwsch karakter aan ontnamen en er liefelijke lusthoven van maakten — vergelijk het slot te Hondsholredijk — de tuinen en boomgaarden echter geraakten in het bezit van de vroegere tuinlieden van den heer, die hier eigen bloeiende tuinderijen uit vormden. Eerst in dien tijd werden ook de groote steden Rotterdam en Den Haag een rijk afzetgebied.
Het zijn dus de talrijke adellijke sloten geweest, die door hun tuinen voor het Westland van zulk een zeer groote beteekenis zijn geweest. Duidelijk ziet men dat nog op oude afbeeldingen, als bijv. van het slot Hondsholredijk, dat nu zelf is verdwenen, doch waarvan de tuinbouw en fruitteelt, welke er rondom beoefend werden, zijn gebleven, zich enorm hebben uitgebreid en door plaatselijke verbeteringen, als de glascultuur, omstreeks 1650 door Franciscus Verburch ingevoerd, een geheel eigen en oorspronkelijk karakter hebben verworven.

---

1) Vgl. de talrijke studies hieraangaande van Dr. Holweroi. P. J. Blok, N. J. Pabon, Jhr. W. A. Beelaerts van Bloklaof. J. Huizinga en vele anderen.
2) Vgl. Uilkens; Geschiedenis van de Tuinbouw in Nederland.